

натякає концептуальний образ квітів (інша назва представників згаданого руху – «діти квітів») і згадка про мотив дитинства, упереміж із натяком на мілітарність як мотив дорослішання: ідеться про тему «виростання» із пацифізму і становлення готовності захищати(ся): *«Знаєш, мала, ми виходити з оточення ожинами (якщо піхота) й лататтями (якщо морпіхи). Тактика полягала в абсолютному прийнятті зміни ролей. Може, саме завдяки цій тактичній моделі Ми і вийшли з дитинства Неушкодженими»* [3, 114].

Отже, у збірці С. Поваляєвої тематично-поетикальна матриця межового стану становить концептуальний стрижень, що об'єднує зміст збірки в одне ідейно-тематичне ціле.

Література

1. Гайдегер М. Буття присутності як турбота. *Філософія: Хрестоматія для аспірантів: навчальний посібник*. Уклад. Волков О. Г. Мелітополь: 2018. 424 с.
2. Поваляєва С. Замість крові. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Povaliaieva_Svitlana/Zamist_krovi/ (дата звернення: 14.10.2023).
3. Поваляєва С. Мінлива хмарність з проясненнями. Вірші. Київ: «Віхола», 2022. 192 с.
4. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. Читанка з філософії: у 6 книгах. Київ: Довіра, 1993. Кн. 6: Зарубіжна філософія ХХ століття. С. 131–139.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-24>

Р. ОМЕЛЬКОВЕЦЬ, Д. СВІРСА

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СИМВОЛІЧНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ РОСЛИННОГО СВІТУ У ФОЛЬКЛОРНИХ ТЕКСТАХ ЛУЦЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Вивчення варіативності флоролексем Західного Полісся, які виникли під впливом фольклорних сюжетів, становить неабиякий інтерес. Важливим є аналіз ботанічної лексики, зокрема розгляд генези найменувань рослин; семантичних особливостей фітоназв, пов'язаних із магічними уявленнями й ритуальними діями.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці лінгвістичного та етнолінгвокультурологічного характеру (Г. Булашев «Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях» [1], В. Галайчук «Лексичні одиниці мікросистеми «Рослини» в українських фольклорних текстах» [2], І. Сабадош («Українські назви рослин. Історія, етимологія» [6]).

Ботанічна лексика Західного Полісся представлена в монографіях Р. Омельковець: «Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі» [4], «Словник ботанічної лексики західнополіських говірок» [5] та ін.

Мета пропонованої розвідки полягає в дослідженні народотворчої мотивації назв рослин та їх семантичних особливостей у фольклорних текстах Луцького району Волинської області.

Джерелами дослідження стали власні польові записи, здійснені в населених пунктах Луцького району Волинської області.

Чимало найменувань культурно значущих рослин отримали своє тлумачення через властиві їм або спрямовані на них дії, які визначають мотивацію назв та розкривають прихований сенс народної свідомості.

Назви рослин утворилися переважно через зовнішні ознаки (*'n'ivn'ach'i z'reben'i 'очиток (Sedum), жоў'тец' 'перстач гусячий (Potentilla anserina L.)*), лікарські властивості (*го'р'ачкова тра'ва 'очиток (Sedum), молодил'на тра'ва 'очиток (Sedum)*), а також специфічні аспекти фольклору (*у'довин'і сл'ози 'хоя м'ясиста (Hoya carnosa), 'зус'ач'і 'лапки 'перстач гусячий (Potentilla anserina L.)*), *'царс'ка ко'рона 'рябчик імператорський (Fritillaria imperialis)*).

На Західному Поліссі існує чимало народнопоетичних легенд, пов'язаних із різноманітними рослинами. Фіксація таких матеріалів становить неабиякий інтерес, оскільки дедалі менше стає їх носіїв.

Ілюстративною є легенда про **перстач гусячий** (*Potentilla anserina L.*): *йак 'зуси при'л'їтали з 'теплих кра'їй / земл'а шче була не 'дуже сухо'ю / та'ко'ю т'вердо'ю / во'ни ста'вали на 'земл'у і на тих м'ісц'ях / де во'ни ста'вали / ут'вор'ували'с'а та'к'і / 'форма 'зус'ачих 'н'їжок // і виростали 'жоўт'і кв'іточ'ки / о це цей перстач / 'зус'ач'і 'лапки // а ўже 'н'ісл'а 'того / йак 'ос'ін':у в'їдл'їтали ў 'тепл'і кра'їй свої'ї / то в'ін перста'ваў рос'ти і ждаў нас'тупного 'року / ко'ли*

прийдут' на тих м'исц'ях зноў заць'іс'ти // (Клч). Окрім цієї назви, у західнополіських говірках зафіксовано ще такі номени: *жоўтець*' (Клч.), *лап'чатка* [5, с. 108], *раб'рени* [5, с. 158]. Назва *жоўтець*' полімотивована. Мотиваційними ознаками є схожість **перстачу гусячого** (*Potentilla anserina* L.) і **жовтецю повзучого** (*Ranunculus repens* L.) за морфологічними особливостями (кольором квітів, формою листків), терміном цвітіння та лікувальними властивостями.

Хоя м'ясиста (*Hoja carnosa*) – символ розлуки та зради. У народі існує повір'я про те, що хоя є «сильним мужоґіном»: *дейак'і з л'удей г'овор'ат' / шчо й'ого не мож'на три'мати ў'дома / бо в'ін назива'єт'с'а й'ак муж'о'г'ін / ў'довин'і сл'ози / шчо в'ін / й'ак чоло'в'іка / й'ак пле'тет'с'а / то ї чоло'в'ік дес' там попле'тет'ся* // (Клч.). А також, за свідченням респондента, *шче не мож'на / шоб пл'ітуч'і й'ак'іс' ва'зони / шоб ў' тебе ў'хат'і бу'ли / бо 'будут' л'уди об'гов'ор'увати* // (Плн.). У західнополіських говірках зафіксовано ще такі назви на позначення цієї рослини: *пл'ітучка* (Клч.), *ло'за* (Плн.), *восковий пл'ушч* [5, с. 46].

Жінки всіх часів завжди хотіли залишатися вродливими й молодими. У давнину для цього використовували мазь з очитку. На Західному Поліссі **очиток** (*Sedum*) іменується *ом'ложувал'на тра'ва*: *бачиў / й'ак ба'ба ма'же со'б'і ли'це й'акимос' соком / ме'н'і бу'ло ц'і'каво / шо ж то во'на та'ке робит' / й'а п'і'дхожиў / пи'тайу / а ба'ба ка'же / шо то о'читок / і ка'же / шо в'ін о'м'ложу'є / робит' ш'к'іру мо'лодшо'їу / во'на бли'стит'* // (Врс.).

Опитаний нами респондент поділився ще інформацією про побічну дію цієї рослини: *й'акш'чо ти буд'еш й'ого ба'гато кори'стати / то с'е буд'е по'гано / і на то'їе во'на ме'н'і ска'зала / шо ко'лис' жи'ла со'б'і ба'ба / і й'ак ў'чула во'на про то'ї о'читок і / не див'л'ачис' на по'п'ереджен'я / во'на д'уже ба'гато ним кори'сту'валас' / і на'том'іст' шоб с'тати нор'мал'но'їу і гар'но'їу / во'на об'мазувала се'бе з голо'ви до н'іг / і перетво'рилас'а ў' трир'ічну ди'єтину* // (Врс.). Ця метаморфоза має апокрифічну основу, проте вона застерігає від застосування великих доз (при попаданні соку на шкіру настає запалення з появою пухирів [3, с. 125].).

Загалом у західнополіських говірках зафіксовано 6 номенів на позначення **очитку** (*Sedum*): *зайача капуста* (5, с. 77), *гопець* [5, с. 53], *п'івн'ач'ї зр'єбен'ї* [5, с. 145], *рум'янило* [5, с. 165], *молод'ил'ник* [5, с. 126], *молоден'* [5, с. 126].

Рябчик імператорський (*Fritillaria imperialis*) – розкішна рослина з великими квітами, які своєю формою нагадують корону. На Західному Поліссі її називають *царс'коїу короноіу* [5, с. 195]. В основі такого іменування лежить легенда: *колис' даўним даўно жиў корол' / і хот'їу в'ін одружити'с'а / і вир'ишиў в'ін / шо т'реба / шоб йому зробили найгарн'ишу корону // перша д'їучина п'ишла і зробила з соломи / при'єносит' йо'го корол'у / корол' недо'вол'ний / каже / шо не сподобалос'а / їди // друга зробила з хмизу / при'єходить' / корол'у иче б'їл'ше не сподобалос' / каже / н'е // а трет'а йак раз та'ки зробила корону з ц'їйейі к'в'ітки / при'єнесла // корол' йак у'вид'їу ту корону / йому сподобалос'а / і в'ін ўз'аў їй'її ў своїй ж'їнки // (Врс.), а також зовнішні ознаки рослини (форма квітів нагадує корону).*

Отже, в основі мотивації значної частини ботанічної лексики західнополіського говору лежать легенди та перекази цього краю.

Література

1. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Космогонічні українські народні погляди та вірування. Київ : Довіра, 1993. 414 с.
2. Галайчук В. В. Лексичні одиниці мікросистеми «Рослини» в українських фольклорних текстах: автореферат дис. ... к. ф. н. : 10.02.01. Львів, 2004. 20 с.
3. Корнієвський Ю. І. Фітотоксикологія : навч. посіб. Запоріжжя : Видавництво ЗДМУ, 2013. 178 с.
4. Омельковець Р. С. Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі. Луцьк : Вежа, 2006. 302 с.
5. Омельковець Р. С. Словник ботанічної лексики західнополіських говірок. Луцьк : Іванюк В.П., 2016. 220 с.
6. Сабадош І. В. Українські назви рослин. Історія, етимологія : монографія. Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2019. 1031 с.

Список скорочень населених пунктів

1. Врс – с. Вересневе Луцького р-ну Волинської обл.
2. Клч – с. Кульчин Луцького р-ну Волинської обл.
3. Плн – с. Полонка Луцького р-ну Волинської обл.